

म. ग्रं. सं. ठाणे

विषय

नाटक

सं. नं.

४५९

१८८५

म. ग्रं. सं. ठाणे

विषय

नाटक

संग्रहालय क्रमांक

४५९

लेखक

श्री. जी. लोणे

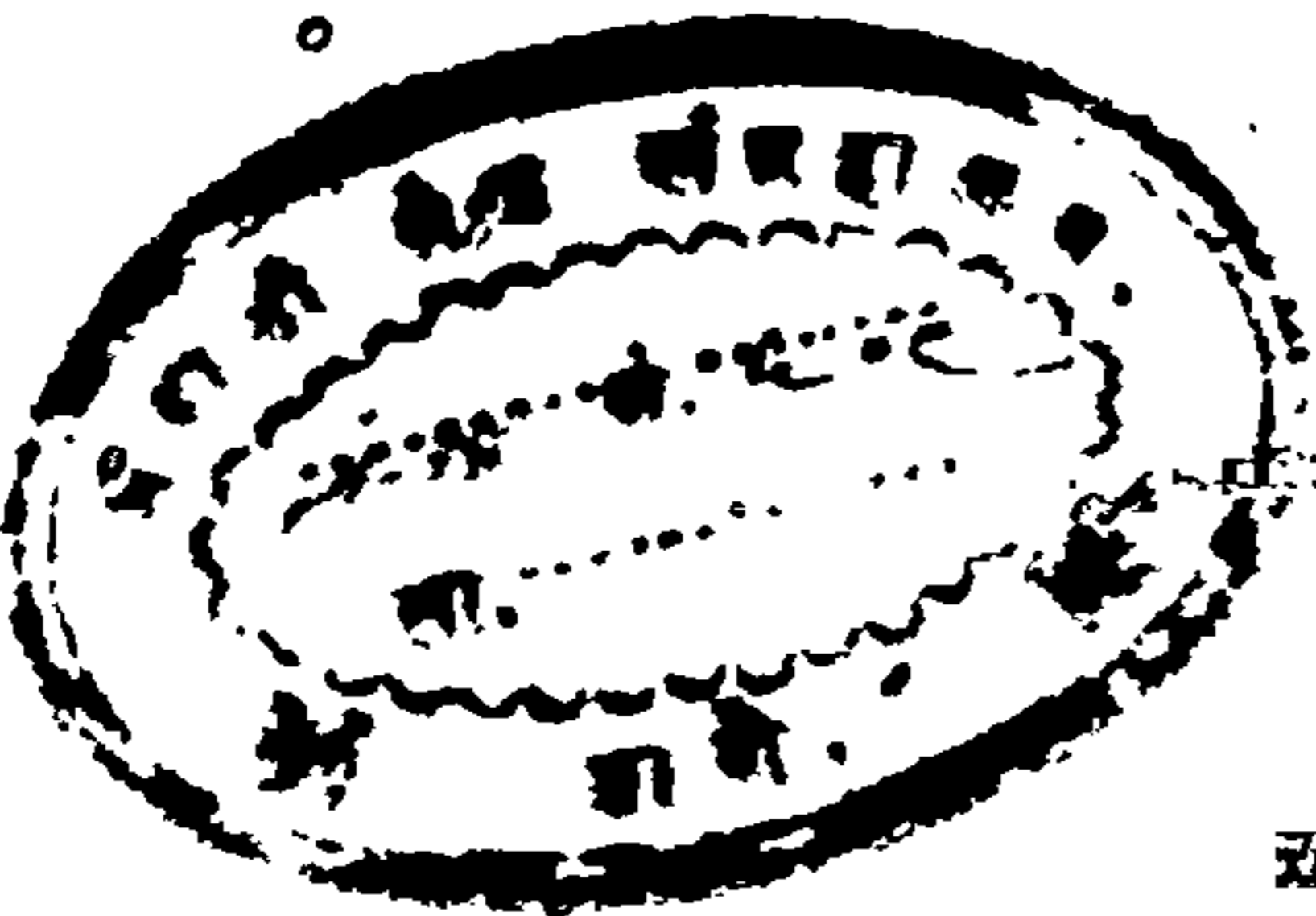
सन

पुस्तकाचे नांव

संगीत नाटक

४५९

नाटक

0.16
~~297~~ 602

602

~~297~~

297

3
2

Handwritten text, possibly a list or notes, including phrases like "1850", "1851", "1852", "1853", "1854", "1855", "1856", "1857", "1858", "1859", "1860", "1861", "1862", "1863", "1864", "1865", "1866", "1867", "1868", "1869", "1870", "1871", "1872", "1873", "1874", "1875", "1876", "1877", "1878", "1879", "1880", "1881", "1882", "1883", "1884", "1885", "1886", "1887", "1888", "1889", "1890", "1891", "1892", "1893", "1894", "1895", "1896", "1897", "1898", "1899", "1900".

Wansu

संगीतश्रियाळचरित्र.

हं पुस्तक

रा० रा० रामचंद्र नारायण नेने

यांनीं रचिलें

तें

मुंबईत मशीदबंदरस्टेशनासमोर,

आँग्लो-ज्युइश अँड व्हर्न्याक्युलर छा० छा०

आवृत्ति १ ली.

सन १८८५.

किंमत ८ भाणे.

श्रीगजाननप्रसन्न

श्रीगजाननप्रसन्न.

नाम्नी.

(राग भूप. आदिताल.)

कुरुमांजलि हा शुभकर हो ॥ तुह्यां प्रेमें शंकर
चरणीं अर्पियला नव जो ॥ ध्रु० ॥ यन्मकरंदीं पद्-
प्रद होउनि गुंगसुगंधे भरला हो ॥ रंगभूमिकाप्रदेश
अवघा विकसित जणु स्मित तो हो ॥ १ ॥

आणखीं

पद.

(राम शिशोटी. लावर्णाचा एका.)
(अष्टमूर्ति परमेश सदाशिव या० चा०)

अद्रिसुतापति सुरवर शंकर यातें नमुनीयां ॥
संतचरित्रें सभाजनातें तोषवितों आजि या ॥ ध्रु० ॥
रक्षो तुह्यां यतीश शिव जो काननिं राहुनियां ॥
हालाह लशमनार्थ राम जापि नच आद्यंत जया ॥
तमसम दूरितें लपती झटिति रविसम पाहूनिया ॥ १ ॥

ह्यणुनि विराजित सुरसरितेने जटाभार ज्याचे ॥
 नरशिरहारीं कंठ गुंफिल्या नागांनीं ज्याचे ॥
 कर त्रिगुलें कण्डलूनें विभूतिनें ज्याचें ॥
 चर्चित सर्वांगचि आरुज ते फणिकाया ज्याचें ॥
 ऐशा मन्मनिं आठवितों मी सदाशिवा सदया ॥२॥

पुरे, फार विस्तार कशास पाहिजे. अहाहा! आज सर्व गोष्टी कशा
 अनुकूल आहेत!

पद.

(राग झिझोटी. ताल धुमाळी.)

भाग्य खरें मम आजि उदेलें ॥ नाटकिं जमले
 गुण स्वारे ॥ ध्रु० ॥ नारायणसुत निपुणकवीचें ॥
 श्रियाळनाटक ह्यणाति बरें ॥ दावया त्या
 गुणवेत्यांनां ॥ चित्तीं उत्सुकताहि शिरे ॥ १ ॥

तर आज्ञां प्रियेस बोलावून संगीतकास आरंभ करितों (पडद्याकडे
 पाहून) प्रिये, इकडे ये बरें.

नटी—(प्रवेश करून) आर्यपुत्र ही मी आल्यें, काय आज्ञा आहे ?

सूत्रधार—प्रिये, नारायणसुतकविकृति जें श्रियाळनाटक तें पहा-
 ज्याकरितां उत्सुक अशी सकलगुणज्ञ लोकांची येथें सभा भरली आहे
 याकरितां

दिंडी.

(ताल बिलंदी.)

पवन जैसा मेघास वर्षवाशा ।

फलद पल्लवयुत तस्मिन् वा करायां ॥

होय जैसा मधुसमय साहकारी ।

तशी मज हो तूं नाट्यसिद्धिकारी ॥ १ ॥

नटी-महाराज, कोणत्या प्रकारचे आपले साह्य करावयास मी शक्तिमान् आहे. पहा.

कामदावृत्त.

(ताल बिलंदी.)

असृति हो तुझां ज्ञात त्या कला ।

कठिण कृत्य हें साध्य का मला ॥

बुद्धिहीन मी कामिनी असा ।

तुझिच योग्य हो आणण्या रसा ॥ १ ॥

सूत्रधार-प्रिये माझे साह्य करणे तुझे हातांत असतां उगाच असे आढेवेढे घेण्यांत काय बरे अर्थ आहे? तूं गायनकलेमध्ये निपुण आहेस तर अगोदर थोडे गायन करून सभाजनांचीं मने सुप्रसन्न कर कारण या नाटकांत

मदिरा वृत्त.

(राग सारंग. दीपचंश.)

हास्य न वीर्य जनप्रिय तो नच शृं पहिलें
पद् गार यदंतीं ॥ कीं हंसवील पराक्रम दाविल
चित्त करील सकांम वदा ती ॥ गोष्ट कदा नच
तें रडवीलच शोकरसें परिपूर्ण असे जें ॥ ईश्वर
भक्त परीक्षुनि सत्वि सुयोग्यचि दे फल
त्यासिं पहा जें ॥ १ ॥

नटी-आर्यपुत्र, मी आपल्या आज्ञेवाहेर नाहीं. काय गाऊं तें
सांगावें.

सुन्नधार-सर्व ऋतूंत सुखकारक जो वसंतऋतु त्याचें वर्णन ज्यांत
आहे असें कांहीं गाणें गा.

नटी-बरे आहे.

(राग बागेशरीवाहार. आदिताल.)

मधुऋतुची ही उपवनशोभा ॥ रम्य गमै बहु
कामिजनांला ॥ ध्रु० ॥ नूतन पल्लव येउनि
तरुंनां ॥ कलिका फुटुनी पुष्पलतांनां ॥ गंध
फुलांचा अति घमघमला ॥ १ ॥ अप्रतरुवर-

छायेखालीं ॥ युवतीजन बसुनी सहआलीं ॥

जैलकेल्युत्सुक नदितटिं गेला ॥ २ ॥ कान्ताकृत

कंठीं घालुनि ॥ हार फुलांचे करिं घेवोनी ॥

तुरे मनोहर कोण चालल्ल ॥ ३ ॥ कोकिल शुक

मैनादिक पक्षी ॥ सुस्वर शब्दां काढिति वृक्षीं ॥

जिकडेतिकडे मोद वाटला ॥ ४ ॥

त्याचप्रमाणें—

श्लोक

चाले नित्य पुरीं वसंतसमयीं उत्साह तो

सौख्यद ॥ नारी पूजिति कामदेव अपुल्या

कान्तांसर्वें कामद ॥ कोणी देति नितंबिनी

हळदितें सौभाग्यदा कुंकुवा ॥ आलींते उटिया

सुवासिक तयां त्या लाविति पेलवा ॥ १ ॥

पडद्यांत

नारद—सुख करा मुकुंदा इ० म्हणतो.

नटी—बरे, प्राणनाथ, हा मंजुळ ध्वनि कोटून ऐकू येत आहे बरे ?

सुत्रधार—(ऐकलेंसें करून) हां समजलो. प्रिये, तुला नारीं का

ठारक! ऐक तर.

साक्री.

(ताल धुमाळी.)

हरिप्रशंसारत मुनि नारद । सांगाया पशुपतितें ॥
श्रियाळनृपतीसत्वकथ्य बहु । तोषवि जी सर्वातें ॥
जात असे कान्ते । कीर्तन नृत्याहि करितचि तें ॥ १ ॥

तर चल आपणही जाऊन शंकरपार्वतीचा वेष घेऊंया.

(ही प्रस्तावना झाली.)

नंतर पूर्वाक्तप्रमाणें नारद प्रवेश करितो.

पद.

(राग पिलू. ताल धुमाळी.)

सुखकरा मुकुंदा रामा कृष्णा गोपाला ॥ ध्रु० ॥
केशवा माधवा हरे नुरवीभो या कामा लोभा
कोपाला ॥ १ ॥ तुझ्या कीर्तिमात्रेपुढें ॥ न पुसे
कोणी धन्वन्तरिनें खल्लीला ॥ २ ॥ जगदाकारा
तुला भ्यालों ॥ जेवीं भुजग मनुनि कनकाच्या
गोपाला ॥ ३ ॥ भक्तमयूरसुखघना ॥ हा नत
जन तव पदिं तुळसीचा हो पाला ॥ ४ ॥

असो. अर्षे मृत्युलोकीं पाहिलेली अपूर्व गोष्ट सांगण्याच्या निमित्तानें शंकरपार्वती यांच्या दर्शनास जावें. कारण आज फार दिवस ती भव्य आगि शांत अन्नी मूर्ति पाहिली नाहीं. (चाललेसें दाखवितो) अरे, हाच कैलासपर्वत (वर पाहून) अहाहा! कित्ती रमणीय आहे हा !

०

पद.

(राम भूपकल्याण. ताल शंपक.)

कित्ती तरी हा दिसे शैल भव्याकृती ॥ वृक्षगण
ज्यांवरी बहुत दिसती ॥ ध्रु० ॥ गगन जणु
भेदित्ती । गमति शृंगें कित्ती । तुंग सितवर्णि
तीं । शैद्र दिसती ॥ स्थैर्य ये मन्मनीं । हिंडतां
काननीं । तपनबाधा इथे होय ना ती ॥ १ ॥
व्याघ्रहरि सोडुनी । जन्मबुद्धी कसे । ग्राम्य-
पशुसारिखे लीन गमती ॥ हरिण निर्भय कसे
क्रिडति सहत्यांचिया । तेहि नैसर्गिकी त्यजुनि
रीती ॥ २ ॥ सुखद गंगा दिसे । रुचिर सर्पा-
कृती । पार्वती पतिजटांतुनि निघाली ॥
धवलफेनें तिच्या । वीचि आसि वाटती ।
दचकती प्रेक्षुनी नयनज्योती ॥ ३ ॥

असो. अःतां आपण या वाटेनें वर जावें. (जातो)

०

तदनंतर आसनस्थ शंकरपार्वती प्रवेश करिताने.

शंकर—अहाहा ! हे स्थळ यावेळीं किती रम्य दिसत आहे ! प्रिये-
नमे, पाहिलीस का घनाची यावेळीं किती अप्रतीम शोभा दिसत आहे

पद.

(राग व लल सदर.)

प्रिये पाहिं कान्तारशोभा हि रामा । सौख्यदा
आमुचे पर्णधामा ॥ ध्रु० ॥ उच्च वृक्षीं पहा ।
उटज हें वेष्टिलें । पुष्प तरु पंक्ति या शोभतातां ॥
पक्षिगानें उषःकालिं या देति ते । मोद कर्णा
जणू करुनि नियमा ॥ १ ॥ वन्यचंदनतरुगंध
आणी पहा । पवन हा मंदसा लांबुनीयां ॥
विकसती कमलिनी । रक्त सरिं या स्मिता ।
करिति जणु पाहुनी रविस वामा ॥ २ ॥
प्राचि बहु दीसते चित्तिं आनंदली । प्रेक्षि गालां
तिच्या लाल झाले । निरखि चोरुनि जशी ।
युवति लज्जावती । पतिस तैशी रवीते
सकामा ॥ ३ ॥

पार्वती—(कानोसा घेऊन) प्रियकरा, आपण वर्णन केल्याप्रमाणे
चित्तास आल्हादकारक अशा या वेळीं जथळपास फार मनोहर अस

ध्वनि कानीं धील्यान्ना मला भास झाला; तेंपेकरून तर मन उगदीं वेळून जात आहे, तर तो कोठून येत आहे हें पहाण्याची माझी इच्छा आहे.

शंकर— (नारददास दुसून पाहून) प्रिये तू ध्वनि ऐकण्याकरितां दूर जाण्याची गरज नाही. कारण तो इकडेसच येत आहे.

पार्वती—द्वगजे, मी समजले नाहीं.

शंकर—अगे, तिकडून नारदमुनीची स्वारी कीर्तन करीतकरीत येत आहे समजलीस. खरोखर ज्याप्रमाणें या स्वारीचा गळा कोकिलेपेक्षांही सुंदर आहे त्याचप्रमाणें मूर्तिही फार चित्तवेधक आहे. पहा.

पद.

(राग श्लोटी. ताल विलंदी.)

वीणां करिं धरुनि एक वाजवी तथा ॥

हस्तिं दुज्या भजनयोग्य धरुनि चीपळ्या ॥ ध्रु० ॥

गाय ईशनाम सुखीं भक्ति करुनियां ॥

नाचे तो भजनिं दंग साधु थयथयां ॥

नयना निज मिटुनि ईशध्यान करुनियां ॥ १ ॥

नारद—

(राग संक्राभरण. भादिताल.)

गौरीमनहर विहरसि शंकर । पर्वतिं कान्ते-

सह जो शाशिधर ॥ ध्रु० ॥ दग्ध करीशी मदन्द

सहायुध । भक्तजनांतरमोद तदिष्टद ॥ १ ॥

मत्तवनीं तव करिं यासिं सदा रत । त्रिपुरा-
दिक खलदानवसंहार ॥ २ ॥

(हात जोडून) भगवन् अभिवादन करितों.

शंकर—नारदमुने, या शिलातलावर वसावें. आलीकडे कैलास-
पर्वतास विसरूनच गेलां होतां म्हणावयाचें. असो. आज मला आपल्या
दर्शनाचा लाभ देऊन आनंदित केलें. "

नारद—माझेसारख्या यःकश्चित् साधुजनांवर भगवानांचा येवढा
प्रेमा आहे हें पाहून मी कृतकृत्य झालों.

शंकर—वरं नारदमुने, आज

दिंडी.

(ताल विलंदी.)

वृत्त आणियलें काय वदा मातें ।

कोण नर माझे भक्त तथा माते ॥

ऐकण्या हे मत्कर्ण तृषित झाले ।

पाहिजे त्यां यत्क्षणिच तृप्त केलें ॥

नारद—महाराज, त्याच कामासाठीं तर मी आलों. मृत्युलोकीं
फिरत असतां मी एक मोठा चमत्कार पाहिला. देवा.

पद.

(बलसांगर तुम्ही वीर शिरोमणि. या० चा०)

(राग पिल्लू. लावणीचा एक्या.)

देखियले म्यां भक्त तुझे बहु अवनीवरि फिरतां ॥

परिश्रियाच्छासमअन्यनसेत्वदुपासकपाहतां॥ध्रु०॥
 घालुनि सत्राते अन्नाचे सात्विक राये त्या ॥
 इच्छाभोजनं यथेच्छ देतो अद्वितजनां येत्यां ॥१॥
 इच्छिलि दुर्मिळ वस्तू अद्विते सहसा जरि पानीं ॥
 पुरवी ती त्या बहु प्रयत्नीं न वदे ना मानी ॥२॥
 तदीय काता सुंदरि साध्वी अनसूया शीलें ॥
 आहे दुसरी यन्मन चरणीं तव चिन्मय झालें ॥३॥
 असे त्यांतें तवानुग्रहें सुंदर शिशु चिमणा ॥
 नामे चिल्या सद्गुणमुर्ति नृपतीसम जाणा ॥४॥

आतां मो झणतो हें खरे आहे किंवा नाही याचा पाहिजे तर आपण अनुभव घ्यावा. मला तर वाटते कीं आपण आपले याप्रकारचे सत्व-धीर भक्तांस एकवार पाहिल्याशिवाय राहणारच नाहीं.

शंकर—मुने, तुम्ही झणतां तें अगदीं खरें आहे. आपण त्यांचें घर्षण करीत असत! मला मोठें आश्चर्य वाटलें. कारण मृत्युलोकीं अशीं मत्परायण मनुष्ये फारच विरळा. तर या गोष्टीची स्वतः खात्री केल्याशिवाय माझ्यानें राहवतच नाहीं.

पार्वती—मीही तेंच झणणार होतें. मुनिराजांनीं त्या चांगुणेची साध्वि अनसूये बरोबर जी तुलना केली तीस ती कितपत पात्र आहे हें आपण स्वतः जाऊन पहावें अशी माझी फार इच्छा आहे.

शंकर—प्रिये, सत्पुरुषाच्या वचनावर असा अविश्वस ठेवणें चांगलें नव्हे. त्या मृत्युलोकशासीजनांची परीक्षा घेण्याचा माझा हेतु दुखाच आहे. याकरितां आतांन मी

पद.

(भोलानाथ ऋषिंवर. या० चा०)

होरीदीपचंदी.

पाहीन सत्व नृपाचें ॥ घेऊनि कुश्वळरूप य-
तचि ॥ ध्रु० ॥ भक्तजनांची भक्ति पहाणें ।
नेमाचि माझा हें तूं जाणें । तोडीन भवजाल
त्याचे । प्रत्यंतर ये जरि सत्वाचें ॥ १ ॥

नारद—ही तोड फारच चांगली आहे. येणेंकरून सर्व संशयाची निवृत्ति होऊन त्या साधुजनांचा सडजवृत्या उद्धारही होईल. वरें तर मी येतो आतां

शंकर—वरें आहे. मीही आपल्या उद्योगास लागतो.

(पडदा पडतो)

(तदनंतर नारद भजन करीत जातो.)

पद.

(कालिंगदापरज. ताल धुमाळी किंवा विहाग. आदिताळ.)

धूर्जटिच्या चरणीं ॥ मनारम ॥ ध्रु० ॥ कमळीं
अलिसम होइं दंग तन्नामि अहोरजनी, ॥ १ ॥

योगिजनंभ्या. मेळीं वाटो हर्ष तुला भजनीं ॥ २ ॥

शंकरपदसेवेहुनि दुसरा नचतो लाभ जनीं ॥ ३ ॥

पाहिला अंक समाप्त

अंक २ रा.

कुञ्जल अतीत वेषधारण केलेला शंकर प्रवेश करितो.

वेषधारी शं०—मनुष्यांचें सत्व किती आहे हें पाहण्याची संधी आज बरी आली आहे. तर हिचा चांगलाच उपयोग करून घेतला पाहिजे. या कामीं त्या लोकांचा अतिनिर्दयपणें छळ करावा लागणार आहे. तेथें इलाज नाही. (इकडे तिकडे पाहून) अरे, विचार करण्याच्या नादांत त्या राजाच्या अगदीं नगरासमीप केव्हां आलों हें मला समजलें सुद्धां नाही. अहाहा किती सुंदर आहे हें !

पद.

मार्ग किती व्हा रम्य दिसे मज ॥ आच्छादित
वरती ॥ तरुवरीं ॥ ध्रु० ॥ दोही बाजुंस सद्भाव-
लिया । नानारंगीं रंगित कसल्या । सौधतलांच्या
पंक्ति मजेच्या । नयनां सुखवीती ॥ यदुपरी ॥ १ ॥
पतिपताका कळस मनोहर । शोभति देवालय-

शिखरांबर । आनंदितमुखजनिं भग्लें पुर । तुच्छची
या पुढती ॥ अजपुरी ॥ २ ॥

असो. हा राजवाडा दिसतो आहे. निकडे लवकर जावें
[जातो.

राजवाडा.

आसनावर बसलेला राजा आणि द्वारपाल

राजा—राजानें आपलें कर्तव्य केल्यानें जी सुखाची प्राप्ति त्यास
होने तीच मी अनुभवीत आहे.

दिंडी.

करिति नतितें मज मांडलीक राजे ॥
त्रस्त योगें करभार नसति कीं जे ॥
प्रीति सन्माना करूनि च्छृष्ट चित्तें ॥
द्वेषबाधा तज्जन्य नाहिं मातें ॥

श्लोक.

करिति प्रीतितें मजवरी प्रजाजनहि पि-
तृवत् रक्षितों मि जां ॥ अतिन विप्र यां इ-
च्छितान्न दें ह्यणुनि वाहलों शांततानदे ॥

स्यान्नप्रमाणे ईश्वररूपेण माझे सर्व मनोरथही सिद्धीस गेले.

(परज. भादिताल.)

असे सुशीला मत्प्रियकान्ता ॥ पाहुनि जीते
 राहि न चिन्ता ॥ ध्रु० ॥ हर्षे मानी नित्य म-
 दाज्ञा । शोभविते गृहश्रीसम प्रज्ञा । रतिपरि सुंदर
 तनु जी शान्ता ॥ १ ॥ आला उदरीं गुणि सुत
 रविर्षा । तोषवि मयुरा मज मेघ तसा । हरपद
 प्राप्तिस इच्छीं आतां ॥ २ ॥

द्वारपाल—महाराजांचा विजय असो. वाहेर कोणी विद्रूप अतीत
 आला आहे. तो आपल्या भेटेची इच्छा करीत आहे आशा होईल तर
 त्यास घेऊन येतो.

राजा—अरे जा त्यांस लवकर आंत घेऊन ये (अतीत आल्यावर
 उठून हात जोडून मोठ्या नम्रतेनें) महाराज या आसनावर बसावे
 (तो बसतो) स्वागतीची काय इच्छा आहे ती दासास विदित करावी.

अतीत—राजा, तूं अतितांस इच्छाभोजन देतोस ही तुझी कीर्त ऐ-
 किल्यावरून येथें आलों आहे. यावेळीं मला फार क्षुधा लागली आहे
 झणून सांगतो तें त्वरित दे.

राजा—(चांगुणें) प्रिये अंतःपुरांत काय करीत आहेस ? हे यति-
 राज पहा आपल्याजवळ इच्छाभोजनाकरितां आले आहेत.

चांगुणा—(लगवगीने बाहेर येऊन अतितास नुमस्कार करिते)
खेच, स्वामीचे चरण आमचे घरीं लागले हा आमचा भाग्येद्रव
समजावयाचा.

अतीत—(आपल्याशीं) नम्रपणांत तर एकापेक्षां एक हुशार. असो.
पुष्कळ मनुष्ये असा नम्रपणा दाखवूं शकतील. पुढे माझ्या तावडीस
टिकतील तर उपयोग.

राजा—(हात जोडून) स्वामिराज आपणास कोणत्या प्रकारचे इच्छा
भोजन पाहिजे तें सांगावें झणजे तें मी मोठ्या आनंदानें तुम्हें देईन.

अतीत—जर तूं आपल्या पत्नीसहवर्तमान मी जें मागेन तें आणून
देईन असें वचन देशील तर सांगतां.

राजा—एवढेच ना. हें व्या आमचें वचन. (चांगुणा राजाचे
हातास हात लाविते.)

अतीत—एक तर.

श्लोक.

वसंततिलका.

आणूनि दे मज नृपा नरमांस साचें ।
धेंमी नतें जरि असे शठतस्करांचें ॥
माझी रुची लव न विक्रितमानुषीरे ।
मातें सुकोमल असें बहु आवडेरे ॥ १ ॥

चांगुणा—स्वामिराज, येवढेच ना—

कामदा.

सिद्ध मीं असें मांस द्यावया ॥

आपुलें क्षणीं हो तुह्यास या ॥

श्रियाळ—

आवडे तरी मांस द्या मम ॥

तूत व्हा तुह्मी विप्रसत्तम ॥ १ ॥

अनीत—चांगुणे, श्रियाळा, अरे तुह्मी पवित्र मनुष्ये व गरिवांचे दाते अहिं, तुह्यांस खाल्ले असतां अन्नसत्र बंद होईल म्हणून मला तुमचे मांस घेणे नाहीं; मी सांगतो त्याचें मांस मला द्यावें.

केका.

(ताल विलंदी.)

सुपुत्र तुमचा चिलाळ बहु आवडे तो मना ।

मदीय, तरि लावितां क्षण न त्यासि द्या भक्षणा ॥

न द्याल जरि त्या तुह्यां खचित सांगतो सत्वते ।

हरोनि तुमच्या करीन गमना न मिथ्याचि तें ॥१॥

राजा—(चकित होऊन) शिव शिव !

पद.

(पिलू. ताल एका.)

दुष्ट विधे तव किति ही लीला ॥ नकळे सत्वा

हरि वा बाला ॥ ध्रु० ॥ नेतां मत्सकुमारकिशोरा ॥

एकुलत्या मत्प्राणविहारा ॥ त्यज्जसि कसा
 शंकेला ॥ १ ॥ हे हर कोमल तव अजि कैसं ॥
 निष्ठुर केलें मज त्वां ऐसं ॥ दोष काय करिं
 घडला ॥ २ ॥ न सुत्ते कांहीं मज तें आतां ॥
 सौख्यादित्यचि जाई अस्ता ॥ बाळ अम्हां
 अंतरला ॥ ३ ॥

चांगुणा—(धैर्यानें) प्राणनाथ, आतां मागेपुढें पहावयाचें नाहीं.
 वेळ येईल ती काढून घेतली पाहिजे; मग तसें करण्यांत जीव व्याव-
 यास लागला तरी द्यावा. तर आतां आपला बाळ यांस अर्पण
 करावा.

राजा—स्वामिराज, आपले आज्ञेनुसार आम्ही आपले पुत्रास दे-
 ष्यास तयार आहों. त्यास घेऊन जाऊन आपली इच्छा तृप्त करावी.

अतीत—(क्रोधाने) अरे राजा, असें बोलतांनां तुला लज्जा कशी
 नाहीं वाटत? मी व्याव्र आहे, का आस्त्रल आहे, कीं तुझ्या पुत्रास
 एकांतीं नेऊन भक्षूं. असें अयोग्य भाषण करण्णील तर शाप देऊन
 चालता होईन.

राजा—स्वामिराज, रागावूं नका, आपली काय इच्छा आहे ती
 आज्ञास कळवावी. आम्ही उभयतां सेवेत तत्पर आहों.

अतीत—तर राजा, मी सांगतो तसें झालें पाहिजे; त्यामध्ये किम-
 पिही अंतर होतां कामा नाहीं. पहा—

श्लोक.

काठोनीयां चांगुणेनै स्वहस्ते ।

बाळार्चे त्या मांस रे रांधिजे ते ॥

वाढावे या आदरे श्लोक तीनै ।

केल्या राहीं येथ मी नाचि जाणें ॥ १ ॥

राजा—प्रिये, ऐकलीस का स्वामीराजांची आज्ञा. हे काम तुला स्वतः केलें पाहिजे.

चांगुणा—(हात जोडून) स्वामिराज सांगतील तसें करण्यास मी सिद्धच आहे (दासीस) कमलनयने, जा ग आणि बाळ्यास मी बोलाविते आहे म्हणून सांग.

दासी—आज्ञा, बाईसाहेब (असें म्हणून चिल्यास घेऊन येते.)

चिल्या—(मातापित्यास नमन करून मातेच्या गळ्यास मिठी मारून लडिबळपणानें) आई कां ग तूं मला बोलाविलेस? काय तुझे झणणें आहे तें एकदांचें बोल पाहूं.

चांगुणा—बाळा, तुला सांगवत नाहीं, पण सांगणें प्राप्त झालें आहे.
पहा—

धंजनी गीत.

(धुमाळी.)

तव तनु मांसा मागति बाळा । भक्षाय हे याघटिकेला ॥
अति दुर्धर हा प्रसंग आला । काय करूं आतां ॥

चिलया—एवढेंच ना ग आई! पडा—

दिंडी.

(विलंदी.)

होय जेणें शिव तुष्ट दयासिंधू ।

सोसण्यातें मज तें न भीतिबिंदू ।

स्वसंतोषं हा काय अर्पियेला ।

तथा ने गे मज आशु वधायाला ॥ १ ॥

अतीत—अरे, या मुलाची तर त्या दोघांवरही कडो! मला वाटलें होतें कीं पोर रडून कल्लोळ करील; झणजे आयतें सत्व हरण्यास संधी मिळेल. परंतु सर्व व्यर्थ; एकापेक्षां एक खंबीर भेटलीं.

चिलया—अहो विप्रराज, मी तुह्यांस वंदन करितों; ही माझी आई आतांन माझा वध करून माझें मांस सिद्ध करून देईल. अमळ स्वस्थ बसावें. चलण आई तर लवकर, यांनां फार भूक लागली असेल.

(अतीत कांहीं न बोलतां तिरस्कारयुक्त एकीकडेस पाहतो.)

चांगुणा—(हात जोडून) स्वामी, आपण येथें बसावें. मीं पुत्रार्त्रे मांस सिद्ध करून आणून तुह्यांला वाढितें. चलरे बाळा, जाऊं या.

[जातात]

श्रियाळ—(आपल्याशीं) या विप्रवयीनीं मत्पुत्रमांस कां इच्छिलें तें कांहीं कळत नाहीं. हे श्रीशंकरा, दयासागरा, तूं सर्वांचा रक्षक आहेस. तर याप्रसंगीं कृपाळू होऊन आम्हा दीनांची लज्जा राख.

(अतिताकडे पाहून) अरे, यतिराजांची मुद्रा तर उत्तरोत्तर जास्त खळलेली दिसत आहे. मला वाटते—

पद.

(राग कानडा. ता० तिल्लडा.)

पुरुष हा विश्वा । जळीलची वाटे ।
 जणु चक्षुंवाटे । येती ज्वाला ॥ ध्रु० ॥
 सूर्यसूताहोनी । उग्र दीसे मूर्त ॥
 मारील हा तूर्त । भासे चितीं ॥ १ ॥
 नसावा हा नर । दीसे भयंकर ॥
 येथ मत्कुमार । खाया ठेला ॥ २ ॥
 नेणें ईशखेळ । त्या ठावें सकळ ॥
 करोनीयां फळ चिन्ता काय ॥ ३ ॥

अथवा ख जाणों असेंहो असेल.

पद.

(पंचतुंडनरुंडमालधर. या० चा०)

(राग झिझोटी. ताल धुमाळी.)

साधुजनानें कोणि मदंता पहाण्या हा छळमांडि-
 यला ॥ ध्रु० ॥ किंवा जन्मार्जित कलुषीं हा भोग
 साहजिक मज आला ॥ १ ॥ कांहीं असो परि
 सद्वृत्ति सुखा प्राप्त करो वा दुःखाला ॥ २ ॥

अतीत—अरे राजा, तूं कसचा विचार करीत आहंस. अरे, माझे प्राण. भुकेने व्याकुळ झालेले असून तूं आपल्याच नादांत खुशाल आहेस ना. आतांच जाऊन आपल्या पत्नीस मांस लवकर सिद्ध करण्यास सांग.

राजा—ठीक आहे, महाराज. (जातो)

अतीत—(आपल्याशीं) अरेरे कस्य निर्दय मी ! त्या विचाऱ्या श्रियाळास व चांगुणेश पुत्रवधाचें विनाकारण दुःख देत आहे. असें असतां तीं सत्वशील मनुष्ये मजसाठीं कोणत्या प्रकारचें आणसंय-मन करीत आहेत ! खरोखर असा सत्वधीर जोडा पाहूं गेल्यास त्रिभुवनां-तही मिळणार नाही. तशांत महदाश्चर्य हें कीं ते सकुमार बाल निऊ-याही आपल्या मातापित्यांप्रमाणें सुशील आणि ज्ञानी आहे. किती तरी त्याचे आंगीं नम्रता ! त्याचें मांस मी आतां भक्षणार या ग्रहांत त्याच्या मातापितरांस मी यमासारखा कसा भासत नसेन ! जो त्यांस प्राणा-इनही प्रिय त्याचें मांस मी एकाद्या मांसहारी राक्षसाप्रमाणें अथवा श्वापदाप्रमाणें मागत आहे. हें केवढें अनुचित कृत्य मी करीत आहे ! धिःकार असो मला ! धिःकार असो त्या माझ्या सत्वपरीक्षक बुद्धीला ! (अमळ विचार करून) अरे, पण मी त्या बालकास पुनः संजीवन करण्यास समर्थ असतां अशा कल्पना माझे मनांत कां याव्या. ही केवळ परीक्षा घेणें आहे. ती जेवढी कडक घेऊन तीं माझे कसोटीस उतरतील तेवढें त्यांनां चांगलेंच आहे. यांत मी काहीं अयोग्य करीत नाहीं ; व या बहल मला खेद तरी कां व्हावा. एकदा निश्चय केला आहे तो तडीस नेलाच पाहिजे. आतां मी असें करीन.—

- साकी. -

(धुमाळा.)

अडाविन मी त्यां बहु प्रकारीं । मीया दाविन भारी ॥
 हृद्दोर्गे त्या शिणाविन आर्या । पाहिन तत्कंति सारी ॥
 अनुभव पुर्ण नसे । अजुनी बहुतचि कार्य असे ॥१॥

दुसरा भंक्र समाप्त.

अंक ३ रा.

पाकशाला.

(चिलयास घेऊन चांगुणा येते.)

चांगुणा—(चिलयास पोटाशीं धरून) बाळा, आतां मी तुला मार-
णार ना. हर हर!!

चिलया—आई, तूं उगाच कधी कशाला होतेस. पहा—

श्लोक.

पोटीं येइत मी तुझ्या पुनरपी गेलें न तें संत्व ये ।
माया सोडुनि देइं ही झडकरी मातें वधाया बये ॥
होई सिद्ध न तूं धरीं भय मनीं शंकाहि सत्वावनीं ।
द्यावा प्राणहि धर्म हाचि अपुला शंभूपदीं पावनीं ॥१॥

श्लोक.

करिल शिवाचि तो गे आमुचें शूलपाणी ।
सदय अवन कर्ता व्यर्थ संसार मानीं ।
म्हणुनि करुनि त्याचें ध्यान धैर्या धरोनी ।
त्वरित वधिं मला गे श्लोक हा आवरोनी ।

चांगुणा—बाळा, तुझे हे सर्व प्रौढ बोल तर मला अधिकच दुःख
सागरांत टाकितोत. तुला या हातानें कशीरे मारूं !

पद.

(मजला वरिल सुभद्र काय. या० चा०)

(जोगी. लावणांचा एका.)

घेति न हात तुला वधण्या बाळा सकुमारा ॥ ध्रु० ॥
कोमल शिरकमला तव या, लावुं सुरी कशि हत-
भाग्यां, मज जगिं वदना दावाया, ठाव नसे तुज-
वीणें ॥ १ ॥ माय न मी तव चांडाली, पापिण
ह्मणुनी पडियेली, वेळ अशी मजवरि काळी,
प्राण तुझे हरण्याची ॥ २ ॥ माझे उदरीं जन्मु-
नियां, गेले तव हेतू वायां, सानवरींच कसें विलया,
सर्व तुजें विधि नेई ॥ ३ ॥

अथवा विधीलाचंकां बोल लावितें.

झिझोटी.

(आदिताल.)

येवोनी गृहा विप्रें तव मांसा याचिलें ।
रक्षायो सत्व आम्ही सायेतें त्यागिलें ॥

जाणोनी त्वत्तनूचा वध करितें चिंतनी ।
ईशातें च्छृदय फाटे परि शोकें आंतुनी ॥ १ ॥

(इतक्यांत श्रियाळराजा धांवत येतो.)

श्रियाळ—प्रिये, त्वरा कर त्वरा कर, तूं असा शोक करित बसशील तर हातीं धरलेल्या कार्यास विलंब होऊन अतीत आम्हास शापून आमच्या सत्त्वाची हानी करील. प्रियकर बाळाचे गुण किती आठ-विशील. दैवीं आलें तें सर्व सहन केलें पाहिजे. तुला धीर हेंत नसेल तर सर्व कृत्य मी उरकितों (चिलयास मांडीवर घेऊन).

पद.

(झुलत राधासंग. या० चा०)

(शिंशोटी ताल दीपचंदी.)

बाळा चुंबन दे मजला ॥ ध्रु० ॥ अंतरशी तूं
मज दीन माये, काळ असा आला ॥ १ ॥ टाकोनी
पितयाचे मसतेला उचलीं मी या सुरिला ॥ २ ॥

(वर नेत्र करून)

कालिंगडा.

धुमाळी.

वरुणा इंद्रा वायो, तुम्हीच साक्षी असा ॥ ध्रु० ।
अर्पयतो मी निज तनयाला, शंभुपदीं कलिसा ॥ १ ॥

अतित क्षुत्पीडित भागे या, दिधला त्या मृदुसा॥२॥

(असें ह्मणुनु पुत्राचे मानेवर सुरी ठेवितो)

(पडद्या बाहेर)

अतीत—(रागानें) अरे कित्ती उशीर हा. चांगुणेस जाऊन आतां पुण्या दोन घटिका होतील. श्रियाळी, अरे श्रियाळा. अरे, मला कोणी हाकही देत नाही. (असें ह्मणून क्रोधमुद्रेनें इकडूनतिकडे फिरतो)
(इतक्यांत श्रियाळ धांवत येऊन अतितास हातीं धरून मोठया नम्रतेनें)

श्रियाळ—महाराज, आपण सांगितल्याप्रमाणें भोजन सिद्धकरून ठेविलें आहे. आंत चलावें.

अतीत—राजा, कित्ती वेळ लाविलास हा. मी तुला दोनचारदां हाका मारून पाहिल्या परंतु जबाब मिळाला नाही. याचप्रमाणें का तूं माझे आदरातिथ्य करणार !

श्रियाळ—(हात जोडून) महाराज, क्षमा करावी.

अतीत—असो, चल आतां. (आंत जातात)

चांगुणा—स्वामिराज, या आसनावर बसावें (तो बसल्यावर ती ह्मणाचे ताटांत पुत्राचे धडानें सिद्ध केलेंलें मांस वाढून तें त्याचे पुढें ठेविते.)

अतीत—(मांसाकडे निरखून पाहून) राजा, मला तुमचें सर्व कपट समजलें आहे. अरे,

चामरवृत्त.

(आदिताल.)

ठेविलें कलें शिरा जपोनि भीतरी गृहा ।

सत्वधीरता अशीच काय दावितां अहां ! ॥

शाळ्यता बरी तुम्हांस साधली असे खरी ।

भोगिल्याविणें न मुक्त व्हा फळास वैखरी ॥ १ ॥

अरे राजा, “सर्वेषु गात्रेषु शिरः प्रधानं” असें असतां त्याचा अंश जर यांत नाही तर याची काय गोडी. आतां मी येथून निघून जा तुमचें सत्व कितपत आहे हें मला समजलें. (असें म्हणून जावय लागतो.)

राजा आणि चांगुणा—(त्याचे पाठीमागून धांवत जाऊन महाराज, क्षमा करा, क्षमा करा. आम्ही नेणतपणें शिर ठेवि त्याची क्षमा करा. त्या अपराधावद्दल हे हात जोडिंदे. हा पदर पसरत आम्ही आपणास शरणागत आहों. आतां आमचें सत्व राखणें अतस महाराजांकडे आहे.

अतीत—राजा, आतां एकदा क्षमा करून मी परत येतो. पण सांगतो याप्रमाणें तुझे बालकाचे शिरकमलाचें मांस सिद्ध झालें पाहिजे चांगुणे, शिरास बाहेर आणून सांगतो तसें कर.

श्लोक.

घालोनी उखळीं शिरासिं मुसुळें कांडीं पुढें माझिया

ई गति सुरम्य. अश्रु नयनीं गे तूझिया आलिया ॥
 क्वा मोह धरोनि होशि जरि तूं शोकाकुला अंतरीं ॥
 आला पुत्रवियोगे आधि तुजला जाईन चित्तीं धरीं ॥ १ ॥

चांगुणा—आज्ञा महाराज (असें ह्मणन शिर वाहेर घेऊन येऊन
 उखळांत घालून कंडगास आरंभ करितः)

अतीत—चांगुणे, आतां गा वरें—

० ३

(ती गाने.)

खमाज.

(दीपचंदी)

दुःसह घायां सोशीं या तनया । निषूर होऊनि
 घालितसें या ॥ ध्रु० ॥ हतभागिण मी जगलें
 अजुनी, कैशी न ठावें होऊन जननी, तव शीर
 कोमल तें हीनवाणी कांडीतसें मी निषूर क-
 रिं या ॥ १ ॥ दग्धु न कां हे कर ममहोती, धृष्ट असु
 हे का न त्यजिति, नष्ट शरीरा यमदूत नेती, कां न
 परोपरि हाल कराया ॥ २ ॥

अतीत—(आपल्याशीं) शाबास साधिव, शाबास, हा तुझा कडक
 नोनियह पाहून मी सुप्रसन्न झालों (उघड) चांगुणे, पुरे कर व आतां

हैं मांस मला लवकर पक करून वाढ. तोंपर्यंत मी याजवळच्या बागे
जाऊन बसतो.

(असें म्हणून निवून जातो.)

चागुणा—(अतीत गेल्यावर धाडकान् भूमीवर पडून.) हे परमेश्व
सांबा, तूं या इतभागिणीचा अंत कुठवर पाहणार. एकदा

(भोलानाथ दिगंबर. या० चा०)

(होरी दीपचंदी)

सोडीव दुःखांतुनि या। देवा शरण मी पायां ॥ ध्रु०
कोठवरी मी शक्त अघोरा । कृत्या माय कराया ॥ १
जिवलग बाळावरची रुचल्यें । यतिला कशें मी
खाया ॥ २ ॥ काय असे सुख मज तें आतां
दुसरें मरणाहुनियां ॥ ३ ॥

(मोह पावते)

श्रियाल—(घाबरून सद्गदित) प्रिये, सावध हो, सावध हो,
शोक करण्याची वेळ नव्हे.

पद.

(राग विहाग)

(आदिताल)

शोका या आवरीं ॥ कान्ते ॥ ध्रु० ॥ विलंब करिश
तृप्त कराया, अतिता तरि तो करिल अथाय

नेणाशि का० लहरी ॥ १ ॥ करुनि विवेका लागे
 कार्या, फल नच कांहीं तें रडुनियां, चिंति मनीं
 भदनारि ॥ २ ॥

तिसरा भंङ्ग समाप्त.

हे मांस मला लवकर पक करून घाद. तोंपर्यंत मी याजवळच्या बागेत
जाऊन बसतो.

(असे म्हणून निघून जातो.)

चागुणा—(अतीत गेल्यावर धाडकान् भुमीवर पडून.) हे परमेश्वर
सांबा, तूं या इतभागिणीचा अंत कुठवर पाहणार. एकदा

(भोलानाथ दिगंबर. या० चा०) (होरी दीपचंदी)

सोडीव दुःखांतुनि या। देवा शरण मी पासां ॥ ध्रु०
कोठवरी मी शक्त अघोरा। कृत्या माय कराया ॥ १
जिवलग बाळावरची रुचल्यें। यतिला कशें मी
खाया ॥ २ ॥ काय असे सुख मज तें आतां
दुसरें मरणाहुनियां ॥ ३ ॥

(मोह पावते)

श्रियाल—(घाबरून सहगदित) प्रिये, सावध हो, सावध हो,
शोक करण्याची वेळ नव्हे.

पद.

(राग बिहांग)

(आदिताल)

शोका या आवरीं ॥ कान्ते ॥ ध्रु० ॥ विलंब करि
हृष कराया, अतिता तरि तो करिल अपाद्य

नेणाशि काः लहरी ॥ १ ॥ करुनि विवेका लागें
 कार्या, फल नच कांहीं तें रुढुनियां, चिंतिं मनीं
 मदनारि ॥ २ ॥

१

तिसरा भंङ्ग समाप्त.

अंक ४ था.

वाग.

अतीत—बहुतेक तर खात्री झालीच. राजा, राजपत्नी व राज-पुत्र हीं त्रिवर्ग एकसारखीं सत्वधैर आहेत यांत शंका धरण्यास तिळ-मात्र जागा राहिली नाही. परंतु थोडो गम्मत अद्याप शेवटास नेऊन पोहोचवावयाची राहिली आहे.

(इतक्यांत श्रियाळ राजा येतो.)

श्रियाळ—स्वामीराज, भोजनास चलावें.

अतीत—ठीक आहे. (पाक शालेंत जातात)

चांगुणा—स्वामी महाराज, हें आसन, यावर बसावें (पाय धुवा-वयास पाणी आणून त्याचे पाय धुवून पूजा करिते नंतर ह्याच्या ताटांत शिराचे सिद्ध केलेले मांस घालून तें अतिताचे पुढे ठेविते).

अतीत—(काहीं वेळ स्तब्ध वसून) राजा, मी असा एकटा जेव-णार नाही.

अोंवी.

(राग कालिंगदा.)

पंक्ती बसोनि माझिया ॥ चांगुणेनें तुवां राया ॥

भोजन कीजे न त्या केल्या ॥ उठोन जाइन ऐसाची ॥

श्रियाळ—(सद्गदित)

राग जोगी.

० (मजला वरिल सुभद्रा काय. या० चा०)

० (ताल लावणीचा एका.) ०

हरहर संकटिं धावें या सत्वर करुणाब्दे ॥ ध्रु० ॥
 कुदशासुरिनं धरिली पठि ॥ पळण्या निर्घृण दे-
 नच वाट ॥ भवकान्तारीं घोर अफाट ॥ भटकोनी
 श्रमल्लोरे ॥ १ ॥ सत्वा रक्षाय वधिलें ॥ धैर्य
 बालक म्या अपुलें ॥ सिद्धहि तन्मांसा केलें ॥
 तोषविण्या अतितार्ते ॥ २ ॥ अडलों परि आह्मी
 आतां ॥ बालक मांसाशन करितां ॥ येइल कैसें
 वदताला ॥ पाहशि तूं अंत किती ॥ ३ ॥

चांगुणा—विचार कसचा करता, प्राणनाथ. पहा—

लावणी.

० (लावणीचा एका.)

इच्छा धूर्जटिची होय अशी ती ह्यणुनी । अडवीती
 हे समजोनी ॥ ध्रु० ॥ चिन्ता काय असे सांगा मज
 लागोनी ॥ सत्वाचे रक्षणकरणीं ॥ चाल ॥ उदरींच्या
 सुंदर बाला, ठेवाया उदरीं त्याला, सुखवाया विप्र

हरांला, काय असें फल तें आतां शंका धरुनि ।
दृष्टिस न पडे वाळ फिरोनी ॥ १ ॥

या करितां धैर्य करून ह्या संकटांतून पार पडलें पाहिजे. मग पुढें
आपलें जें होईल तें होईल.

(तीं त्याचे पंक्तीस वसतात.)

इतक्यांत

अतीत—(आसनावरून उठून) काय, मी तुम्हां निपुत्रिकांचे वरोवर
भोजन करूं. धिःकार असो तुम्हाला. पहा—

साकी.

(धुमाळी.)

निपुत्रिकांचे गृहिं अन्नाचें सेवन बुधि न करावें ॥
अथवा त्यांच्या अघमलकृष्णा बदनांतें न पहावें ॥
अपवित्रा अन्ना । स्पर्शिन मी न कदा जाणा ॥१॥

(जाऊं लागून आपल्याशीं) आतां यावर हीं काय करितात तें पहावें.

श्रियाळ—हाय हाय ! इतकेंही करून आह्मांवर निपुत्रिकपणाचा
दोष ठेऊन जातांना ! शिवशिव ! आतां या काळे तोडानें वांचून तरी
दाय फळ.

चांगुणा—परमेश्वरा, कोण हे या अभागिणीचे हाल. हाय हाय !

(राग जोगी. धुमाळी.)

बाळापरि तो बाळहि गेला कैसें सत्व सर्वे ॥ ध्रु ॥
 काय करूं मी वांचुनि आतां शोका नच सहवे ॥ १ ॥
 माझे चिमणें पाडस विधिनें आजि कसें हरिलें ॥ २ ॥
 हरिलें सत्वा वरि कैसें ज्या शिशुपरि पाळियलें ॥ ३ ॥
 माते क्षरणी करुनि दयेतें पोटीं घालि मला ॥ ४ ॥
 वांचुनि कैशी जनि दावूं या कृष्णा वदनाला ॥ ५ ॥
 हे त्रिपुरारे धांचुनि वेगें पावें मज देवा ॥ ६ ॥
 भेटविं शिशुते गुणराशीतें वाटे त्या पाहावा ॥ ७ ॥

(असें म्हणून श्रियाळास मिठी मारिते.)

श्रियाळ-प्रिये, आतां व्यर्थ शोक करून फळ नाही. या स्वामी-
 राजांचीच विनवणी करून पहावी. फलदाता सांब आहे.

चांगुणा—(सवध होऊन) प्राणनाथ, आपण सांगितल्याप्रमाणें
 करितें. (अतिताच्या पायांपडून) हे स्वामीराजा, क्षमा करा, क्षमा करा.

(भैरवी. आदिताल.)

जाउं नका परतोनी ॥ स्वामी हो ॥ ध्रु० ॥ एकचि
 होता बालक आमुचा, आणु दुजा कोठोनी ॥ १ ॥

आज्ञेनें तुमच्याच कुमारा, केला नष्ट वधोनी ॥ २ ॥
 इच्छित वरिया काय असे तें, सांगा यांलांगोनी ॥ ३ ॥
 विधिने बाळासंवाहिकसा, नकळे ईश्वरकरणी ॥ ४ ॥

श्रियाळ--(अतिताच्या अश्रूंन्तुं भरलेल्या नेत्रांकडे पाहून) अरे
 काय चमत्कार हा ! प्रिये, पहा—

साकी.

पालटलें गे तें सुभयानक, रूप यतीचें प्राहिलें ॥
 शांत कसें तें दिसतें आतां, सकृपनेत्रीं नटलें।
 न कळे शिवलीला, किंवा मज हा भ्रम झाला ॥ १ ॥

अतीत—हे परम पवित्र साध्वि, चांगुणे, हे सत्वधीर राजा, श्रियाळा,
 तुझाला मी प्रसन्न झालों, काय पाहिजे तें मागा.

चांगुणा—अहो प्राणनाथ, मघां जे आमच्याशीं वोलत होते तेच
 का हे आम्हास मागितलेलें देणार ! स्वामीराज, दुसरें काय मागूं.

अजंतीगीत.

(धुमाळी.)

पुत्र नसे तो आम्हा व्हावा । दिन्मुख अतिती
 जन नच जावा ॥ सदनांतुनियां घोष असावा ।
 शिवनामाचा हो ॥ १ ॥

अतीत—हे भ्हावतिव्रते, तुला दुसऱ्या पुत्राची गरज नाही. तुझा प्रियपुत्र चिलया जिवंत आहे त्यास मोठ्याने हाक मार ह्मणजे तो येईल.

श्रियाळ—(साश्चर्य) हें कसे होईल.

चांगुणा—(साश्चर्य) स्वामिराज, वाळाची दशा प्रत्यक्ष पहात असतां असे काय ह्मणता.

पद.

(भैरवी. भादिताल.)

कशिं पाहिन त्या वाला ॥ फिरुनि करीं जो
वधिला ॥ ध्रु० ॥ अस्ता दिन गेल्यावरि कैसा । पुनर-
पिये उदयाला ॥ १ ॥ काय असे संचय पुण्या-
चा । त्यासिं पहाया उरला ॥ २ ॥ हर्ष न माइल
त्रिभुवनिं माझा । जरि तो दृष्टिस पडला ॥ ३ ॥
निर्धन चाचा जेविं मिळाल्या । अवचित ठेवा
हरला ॥ ४ ॥

प्रिये, हा खरोखर कोणीतरी अवतारी पुरुष असावा असें मला वाटते. कारण—

साकी.

शिर बालाचें ठेवियलें तें कैसें कळलें यातें ॥

स्पष्टी नच तो मांसाक्षुत्पीडित जरि आह्मां वाटे ।

करि नाना ढोंगें । नकळे कोण असाधा गे ॥ १ ॥

याकरितां एकवार हाक मारून पहा. आमचे देव उघडण्याची कदाचित् हीच वेळ असेल.

चांगुणा—मलाही असेच वाटते.

पद.

(राग कालिंगडा. ताल विलंदां)

येइं येइं धांवत रे प्रियकरा मुला ॥ ध्रु ॥ उष्टुक
तव वदनकमल । पहाण्या मन्त्रयन बोल । मंजु-
कर्ण परिसण्याचि । वाट पाहतीरे ॥ १ ॥ तुज कर
आलिंगण्यास । स्फुरती हें चुंबण्यास । मन्मुखतव
अधरपद्म । सिद्ध होय तें रे ॥ २ ॥

(असें झटल्याबराबर चिल्या धांवत येऊन आपल्या मातेस मिठी मारून म्हणतो)

श्लोक.

कां मातें जननी अशा बहुतची दीर्घ स्वरें बाहिलें ।
होतों खेळत मी गज्यांसह पहा उद्यानि आनंदले ।
क्रीडेच्या भरिं चित्त मामक भलें जों तोंपहा ऐकिली ।
निर्वाणातवहाकटाकिलि करींची म्याहि चेंडूफळी ॥ १ ॥

श्रियाळ—(मनांत) ज्या सुंदर बालाचा मी नुक्ताच बध केला होता तोच काय हा! (त्याचेकडे निरखून पाहून आणि त्यास कुरवाळून) होय होय, तोच हा. °

देस.

(आदिताल.)

तोचि असे हा बाळ सुजाण ॥ ध्रु० ॥

पाहुनि ज्यातें आनंदे मन मज जो जीव किं प्राण ॥१॥

सुंदर अंगें किति कौशल्यें विधिनें रचिलीं ज्ञान ॥२॥

सौंदर्यात्तद्गुण शोभविति ज्ञाता असुनि लहान ॥३॥

चांगुणा—बाळा, तुजें कित्तीही चुंबन घेतलें व तुला कित्तीदांही पाहिलें तरी मनाची तृप्ति होणार नाहीं; आज या यतिराजांच्या कृपेनें तूं आमचे दृष्टिस फिरून पडलास. त्यांनां नमस्कार कर. (तो नमस्कार करितो.)

श्रियाळ आणि चांगुणा—महाराज, आज आपण आह्माला आमचा बालक परत देऊन धन्य केले ही आमच्यावर केवढी अद्भुत कृपा केली. तरी आपण कोण हें ऐकण्याची या दासजनांस मोठी इच्छा उत्पन्न झाली आहे.

श्रीशंकर—(अतीत वेष टाकून) राजा, चांगुणे, हें पहा माझे खरें स्वरूप; तुमच्या सत्वाची परीक्षा पहाण्याकरितां मीच अतीत वेष घेतला होता.

राजा--(विस्मित) प्रिये हा तर साक्षात् भगवान् शंकर आपले तेजाने सर्व गृह प्रकाशित करीत आहे !

पद.

(राग ललत. आदिताल.)

त्रिशुल डमरु हास्ति कंठिं पाहिं नागमाला ॥ ध्रु० ॥
नीलकंठ जटाजूट शीर्षिं भालिं नेत्रा । उश्रलमा
कर्णिं पहा चारु कुंडलां ॥ १ ॥ दंडपाणिं मूदन
दहन सांबचि हा त्रिपुरदमन जगदंबारमूण कृपा
घनचि ये गृहाला ॥ २ ॥

शंकर—हे राजा, हे सुशीले चांगुणे, तुमचे अद्भूत सत्व पाहून मी तुमच्यावर पूर्ण प्रसन्न झालो आहे, याकरितां पाहिजे ते मागा.

श्रियाळ आ० चां०—(हात जोडून) देवादिदेवा, आतां मागायाचे काय राहिले. आपण साक्षात् आम्हांस भेट देऊन.

पद.

(दत्तात्रया श्रिपाद नरहरि या० ची०)

(रागपरज. आदिताल.)

किति धन्य आम्हां तुम्हि केले । लीले विप्रवेषे

दावियेले ॥ध्रु०॥ अदृश्य जें रूप संतजना दावूनी
 यांप्रत । बाळा पुनरपि जित क्षणामाजि केले ॥१॥
 सोडूं न हें पंद्युग्म आतां दावी नीजसद्व । पा-
 हिजे त्या अनुपम स्थानिं नेले ॥ २ ॥

शंकर—तथास्तु.

चवथा अंक समाप्त.

भक्तवाक्य .

भैरवी. तालीबलंदी.

गिरिदुहिताभूषितांक सुरनदीधरा ॥ त्रिपुरदमन
 चंद्रभाल नीलकंधरा ॥ ध्रु० ॥ रुंडहारमंडितांग,
 दग्ध करिशिजो अनंग, सौंव भस्मचर्चितांग. स्मरस-
 हिता होय दंग, गौरि जासि पाहुनी वरा ॥ पाव भ-
 वोदधिनिमग्न या नरां हरा ॥ १ ॥ संधुगति
 चरणसार, हा नकोच भव असार, करुनि . दया-
 यांसि तार, दाविं पादभा अपार, दिव्य मूर्त झड-
 करी हरा ॥ दग्ध करुनि कलुषभार, ने स्वमंदिरा ॥ २ ॥
 तारियले बहु महान्न, अंधधि अजामिल समान,
 पुढति तयां बहुत सान, भक्त तुझे शरणदीन, स-
 दयताब्दि तारिं या जनां ॥ चरणरजःकाणिं करोनि,
 पूत शंकरा ॥ ३ ॥